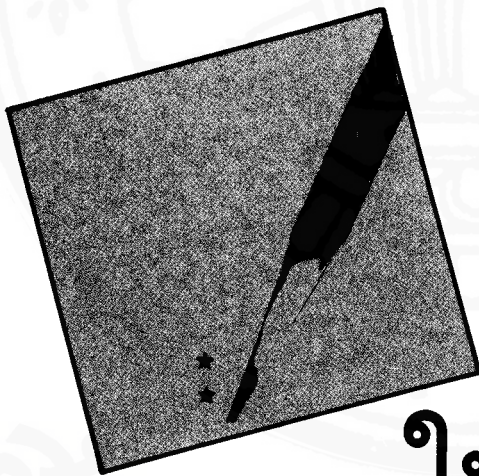

บทนำ

การศึกษารัฐศาสตร์ในฐานะเป็นแขนงวิชาที่มีลักษณะเฉพาะของตนเองในระดับอุดมศึกษาในกลุ่มประเทศละตินยุโรปตะวันตกอันประกอบด้วยประเทศฝรั่งเศส อิตาลี สเปนและปอร์ตุเกสนั้นมีการพัฒนาการที่คล้ายคลึงกันมาก กล่าวคือในอดีตมีการผูกพันกับแขนงวิชากฎหมายอย่างลึกซึ้งทั้งในด้านเนื้อหาสาระ ขอบข่ายองค์กร ตลอดจนบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการสอน แม้ในปัจจุบันการศึกษารัฐศาสตร์ในประเทศเหล่านี้จะมีการแยกตัวเป็นอิสระจากแขนงวิชากฎหมายกันอย่างจริงจังแล้วก็ตาม ความผูกพันที่ตกทอดมาแต่อดีตก็ยังมิใช่ว่าจะหายไปอย่างสิ้นเชิง ถ้าพิจารณาในด้านรูปแบบของวิวัฒนาการโดยเฉพาะภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองแล้วจะพบแนวทางที่แตกต่างกันสองลักษณะคือรูปแบบฝรั่งเศสและรูปแบบสเปน วิวัฒนาการเกี่ยวกับการศึกษารัฐศาสตร์ในอีกสองประเทศคืออิตาลีและปอร์ตุเกสนั้นจะมีลักษณะใกล้เคียงกับรูปแบบหนึ่งแบบใดดังกล่าว ในที่นี้จึงจะขอจำกัดกล่าวเพียงวิวัฒนาการในประเทศฝรั่งเศสและสเปนเท่านั้น

การศึกษา รัฐศาสตร์ ในมหาวิทยาลัย ฝรั่งเศสและสเปน

สมชาย ภคภาณวิวัฒน์

คณะรัฐศาสตร์ ธรรมศาสตร์

วิวัฒนาการเกี่ยวกับการศึกษารัฐศาสตร์ในฝรั่งเศส

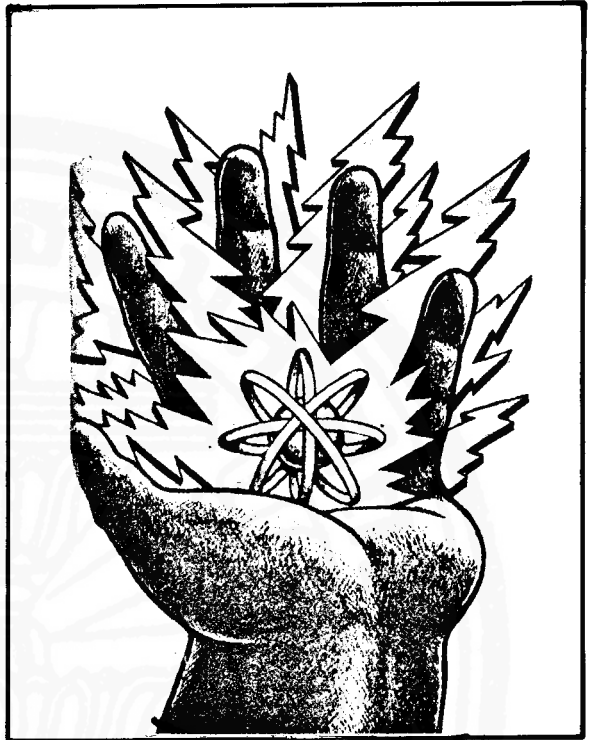
ระบบการศึกษาระดับอุดมศึกษาในประเทศฝรั่งเศสนั้นจะแบ่งเป็น 3 ระดับ ในระดับแรก (1er cycle) จะมีระยะเวลาการศึกษาเป็นจำนวนสองปีโดยผู้สำเร็จการศึกษาในขั้นแรกนี้จะได้รับอนุปริญญา (D.E.U.G. - Diplôme d'études universitaires générales) ในระดับที่สอง (2ème cycle) จะแบ่งเป็นสองระดับย่อยกล่าวคือเมื่อสำเร็จการศึกษาหนึ่งปีอันถือเป็นปีที่สามในระดับอุดมศึกษา ผู้สำเร็จจะได้รับปริญญาตรี (Licence) และหากศึกษาต่อไปอีกหนึ่งปีก็สำเร็จปีที่สี่ก็จะได้รับปริญญาโท (Maîtrise) ในระดับที่สาม (3ème cycle) หรือระดับปริญญาเอกจะมีการแบ่งขั้นตอนออกเป็นสองขั้น กล่าวคือภายหลังการศึกษาสาขาความรู้เฉพาะหนึ่งสาขาซึ่งใช้เวลาประมาณหนึ่งปี ผู้สำเร็จการศึกษาก็จะได้รับประกาศนียบัตรเฉพาะสาขาที่เรียกว่า D.E.A. (Diplôme d'études approfondies) ซึ่งถือเป็นขั้นตอนแรกของระดับดุษฎีบัณฑิตและเป็นใบเบิกทางสู่การมีสิทธิที่จะขอเสนอทำวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกต่อไป¹

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันการศึกษารัฐศาสตร์ในฐานะเป็นแขนงวิชาเฉพาะในประเทศฝรั่งเศสนั้นจะไม่มีปรากฏในระดับปริญญาตรียกเว้นในสถาบันการศึกษาทางการเมืองบางแห่งโดยเฉพาะที่กรุงปารีส (Institut d'études politiques de Paris) เท่านั้น ส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาในระดับปริญญาโท (Maîtrise) และระดับปริญญาเอกเท่านั้น และแม้ในระดับดังกล่าวนี้จะมีมหาวิทยาลัยที่มีแขนงวิชานี้เพียง 14 แห่งเท่านั้น²

การศึกษารัฐศาสตร์ในลักษณะเป็นแขนงวิชาเฉพาะนั้นมีวิวัฒนาการที่อาจแยกเป็นสามระยะ ดังต่อไปนี้คือ

ระยะแรกคือก่อนสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง ในระยะนี้อาจกล่าวได้ว่า L'Ecole libre des sciences politiques ณ กรุงปารีส ซึ่งตั้งขึ้นเมื่อปีค.ศ. 1872 และได้เปลี่ยนชื่อเป็น "สถาบันการศึกษาทางการเมืองแห่งกรุงปารีส" (Institut d'études politiques de Paris) ตั้งแต่ปี 1945 เป็นสถาบันอุดมศึกษาแห่งเดียวในประเทศฝรั่งเศสที่มีเสนอสอนวิชารัฐศาสตร์อย่างจริงจัง หัวข้อวิชาในทางรัฐศาสตร์จะแยกศึกษากันในคณะนิติศาสตร์และเศรษฐศาสตร์บ้าง³ และคณะอักษรศาสตร์บ้าง

ระยะที่สองคือระยะตั้งแต่ค.ศ. 1945 ถึง 1974 เป็นระยะที่การศึกษารัฐศาสตร์ได้แพร่หลายกว้างขวางมากขึ้นโดยเฉพาะในสถาบันการศึกษาในต่างจังหวัด ได้มีการก่อตั้งสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่รวมสาขาวิชารัฐศาสตร์เข้าไปด้วยหลายแห่งในปีค.ศ. 1945 เช่นที่ Aix-en-Provence, Bordeaux, Grenoble, -

Lyons, Strasbourg และ Lyons ซึ่งเรียกกันว่า "Instituts d'Equilibre" ตลอดจนศูนย์วิจัยด้านการเมืองโดยมีเป้าหมายและโครงสร้างคล้ายกับ "สถาบันการศึกษาทางการเมืองแห่งกรุงปารีส" อย่างไรก็ตาม วัตถุประสงค์ของการศึกษาในสถาบันดังกล่าวนี้มีไว้เพื่อผลิตนักรัฐศาสตร์อย่างแท้จริง แต่เพื่อเตรียมบุคลากรที่มีคุณภาพสูงเพื่อจะไปประกอบอาชีพทั้งทางภาคเอกชนและภาครัฐบาล⁴ เป้าหมายดังกล่าวในทางปฏิบัติหมายถึงความจำเป็นในการศึกษาวิชาในแขนงรัฐศาสตร์ควบคู่และผสมผสานกับแขนงวิชาอื่น ๆ พร้อมกันไปด้วย

ระยะที่สามคือตั้งแต่ปี 1974 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ในระยะนี้การศึกษารัฐศาสตร์นอกจากจะมีการพัฒนาในด้านปริมาณกล่าวคือสถาบันการสอนแขนงวิชานี้มีจำนวนเพิ่มขึ้นแล้ว ยังมีการพัฒนาในด้านคุณภาพอีกด้วย การเปลี่ยนระบบการศึกษาในขั้นตอนแรกของระดับดุษฎีบัณฑิต (3ème cycle) จากประกาศนียบัตรชั้นสูง (Diplôme d'études supérieures) ซึ่งเป็นการศึกษาในลักษณะกว้าง ๆ และเป็นแบบสหวิชาไปสู่ระบบประกาศนียบัตรการศึกษาเฉพาะสาขา (Diplôme d'études approfondies) นอกจากทำให้มหาวิทยาลัยอีกหลายแห่งเสนอสอนสาขาวิชารัฐศาสตร์เพิ่มขึ้นแล้ว การศึกษารัฐศาสตร์ก็เริ่มมีลักษณะเป็นแขนงวิชาเฉพาะและเป็นอิสระจากแขนงวิชาอื่น ๆ วิวัฒนาการดังกล่าวนี้มีผลต่อการ

ขยายขอบเขตและเนื้อหาของวิชารัฐศาสตร์ในประเทศฝรั่งเศสอยู่ไม่น้อยทีเดียว

อย่างไรก็ตามแม้การศึกษาวิชารัฐศาสตร์ในฐานะแขนงวิชาเฉพาะในปัจจุบันจะแพร่หลายกว้างขวางขึ้นในประเทศฝรั่งเศสก็ตาม การศึกษาดังกล่าวก็ยังมีจำกัดอยู่ในแวดวงมหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาชั้นสูงเพียงสิบกว่าแห่งเท่านั้น ในจำนวนนี้กว่า 30% เป็นสถาบันการศึกษาที่อยู่ในกรุงปารีสทั้งสิ้น⁵ ที่เหลือออกนั้นก็จะเป็มหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาในเมืองใหญ่หรือเมืองการศึกษาที่สำคัญเท่านั้น

นอกจากนี้ถ้ามองในด้านขององค์กรบริหารการศึกษา สาขาวิชารัฐศาสตร์ก็ยังคงผูกพันสัมพันธ์เหมือนหนึ่งเป็นแผนกย่อยของสาขาวิชานิติศาสตร์และเศรษฐศาสตร์โดยถือเป็นการศึกษาเฉพาะอย่าง (Specialisation) ในระดับปริญญาโทและเอกภายในคณะนิติศาสตร์และเศรษฐศาสตร์ และนี่เป็นสาเหตุว่าแม้ในปัจจุบันจะไม่มีสิ่งที่เรียกว่า “คณะรัฐศาสตร์” ในมหาวิทยาลัยฝรั่งเศส จะมีก็เพียงปริญญาโท ประกาศนียบัตรและปริญญาเอกทางรัฐศาสตร์ที่ออกโดยคณะนิติศาสตร์และเศรษฐศาสตร์เท่านั้น คณะนิติศาสตร์ของบางมหาวิทยาลัย เช่นที่ Clermont-Ferrand, Nantes, Nice, Dijon และ Poitiers ถึงกับว่าแม้จะไม่มีเปิดสอนแขนงวิชารัฐศาสตร์ในชั้นปริญญาโทหรือประกาศนียบัตรเฉพาะสาขา (D.E.A.) ก็ยังเปิดรับให้ผู้สำเร็จประกาศนียบัตรทางรัฐศาสตร์ (D.E.A.) จากมหาวิทยาลัยอื่น ๆ เพื่อมาทำวิทยานิพนธ์ทางสาขาวิชารัฐศาสตร์ได้ แต่ว่าเมื่อจบแล้วผู้สำเร็จการศึกษาจะได้รับปริญญาคุณวุฒิบัณฑิตทางกฎหมายมหาชนแทน

วิวัฒนาการเกี่ยวกับการศึกษารัฐศาสตร์ในสเปน

ระบบการศึกษาในมหาวิทยาลัยสเปนตั้งแต่ปีค.ศ. 1974⁶ เป็นต้นมาได้มีการแบ่งการศึกษาออกเป็น 3 ระดับเช่นเดียวกับในประเทศฝรั่งเศส ในระยะแรก (Primer ciclo) มีระยะเวลาการศึกษาสามปี ผู้สำเร็จการศึกษาจะได้รับปริญญาตรี (Diploma) ระยะที่สอง (Segundo ciclo) มีระยะเวลาศึกษาสองปี ผู้สำเร็จจะได้รับปริญญาโท (Licenciatura) และระยะที่สาม (Tercer ciclo) ซึ่งประกอบด้วยการศึกษาและสัมมนาเป็นเวลาหนึ่งปีและการเขียนวิทยานิพนธ์อีกอย่างต่ำสองปี ผู้สำเร็จการศึกษาระดับนี้จะได้รับปริญญาคุณวุฒิบัณฑิต (Doctorado)

การศึกษารัฐศาสตร์ในประเทศสเปนจนถึงช่วงระยะสงครามโลกครั้งที่สองคือค.ศ. 1943 จะมีวิวัฒนาการเช่นเดียวกับในฝรั่งเศส กล่าวคือยังไม่มีการศึกษาในลักษณะเป็นแขนงวิชาเฉพาะ เนื้อหาวิชาที่เกี่ยวข้องกับทางรัฐศาสตร์ส่วนหนึ่งจะศึกษาอยู่ในคณะนิติศาสตร์และอีกส่วนหนึ่งจะศึกษาในสาขาปรัชญาและประวัติศาสตร์คณะอักษรศาสตร์

ในปี ค.ศ. 1943 ได้มีการจัดตั้งคณะรัฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์ขึ้นเป็นครั้งแรกในมหาวิทยาลัยแมดริดซึ่งนับเป็นการเปิดโอกาสให้มีการศึกษารัฐศาสตร์ในฐานะเป็นแขนงวิชาเฉพาะขึ้น อย่างไรก็ตาม ในระยะแรกนั้นการศึกษายังมีลักษณะเป็นการแยกวิชาต่าง ๆ จากสาขานิติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการเมือง วิชาประวัติศาสตร์และปรัชญาการเมืองจากคณะอักษรศาสตร์ร่วมกับบางวิชา

ในสาขาเศรษฐศาสตร์ซึ่งเป็นอีกแผนกวิชาหนึ่งที่อยู่ร่วมกันในคณะเดียวกันเท่านั้น ดังนั้นแม้ในช่วงนี้รัฐศาสตร์จะได้รับการยอมรับให้มีการจัดการศึกษาในรูปขององค์กรอิสระที่ไม่ขึ้นกับคณะอื่น ๆ ดังแต่ก่อนก็ตาม การศึกษารัฐศาสตร์ในระยะนี้ก็ยังขาดความเป็นลักษณะแขนงวิชาเฉพาะอย่างแท้จริง ในช่วงค.ศ. 1953 อันเป็นปีที่สเปนภายใต้นายพลฟรังโกเริ่มมีการเปิดประเทศภายหลังจากที่ถูกประเทศตะวันตกต่าง ๆ ตัดเชื้อกเลิกคบค้า เพราะถือเป็นประเทศที่มีระบบการปกครองแบบฟาสซิสต์และเป็นพันธมิตรกับเยอรมันมาก่อน ระบบการศึกษาในประเทศก็ได้มีการปรับปรุงโดยเพิ่มระยะเวลาศึกษาจากเดิม 4 ปีเป็น 5 ปี การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเปิดโอกาสให้คณะรัฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์สามารถเพิ่มวิชาในลักษณะเป็นการศึกษาเฉพาะสาขาค้น พร้อมกับปรับปรุงวิชาต่าง ๆ ที่มีอยู่เดิมจึงอาจกล่าวได้ว่านับตั้งแต่ปี 1953 เป็นต้นไป การศึกษารัฐศาสตร์ในสเปนซึ่งยังคงจำกัดอยู่เพียงในมหาวิทยาลัยแมดริดเพียงแห่งเดียวได้เริ่มมีการจัดระบบและเนื้อหาเป็นแขนงวิชาเฉพาะมากขึ้น

ในช่วงกลางทศวรรษ 1960 การเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลเผด็จการของนายพลฟรังโกได้เริ่มขยายตัวและรุนแรงขึ้นโดยเฉพาะในหมู่นักศึกษาและคณาจารย์โดยมีคณะรัฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์เป็นหัวหอก เพื่อสลายกำลังนักศึกษาและคณาจารย์ที่ต่อต้านอันมีศูนย์กลางอยู่ที่คณะรัฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์ในปี 1969 รัฐบาลฟรังโกจึงได้ออกคำสั่งแยกสถานที่เรียนของคณะนี้ออกเป็นสองแห่งโดยให้แผนกรัฐศาสตร์ใช้ตึกเรียนที่อยู่โดดเดี่ยวแยกต่างหากจากคณะอื่น ๆ ภายในเขตบริเวณมหาวิทยาลัยแมดริดและให้ย้ายแผนกเศรษฐศาสตร์ไปอยู่ในตึกเรียนใหม่ซึ่งตั้งอยู่นอกเมืองห่างจากกรุงแมดริดไปประมาณ 20 กิโลเมตร ในปี 1971 รัฐบาลฟรังโกก็ได้ออกกฎหมายแยกคณะรัฐศาสตร์ออกจากเศรษฐศาสตร์อย่างเด็ดขาดโดยต่างก็มีฐานะเป็นคณะด้วยกันทั้งคู่

ในปี 1974 ระบบการศึกษาระดับอุดมศึกษาในสเปนได้มีการเปลี่ยนแปลงอีกครั้งหนึ่งโดยคราวนี้ได้แบ่งระยะเวลาศึกษาออกเป็นสามระดับดังที่ได้บรรยายไว้ในตอนต้น ในเวลาเดียวกันนี้คณะรัฐศาสตร์ก็ได้มีการเปลี่ยนชื่อคณะโดยเพิ่มคำว่า “สังคมวิทยา” เข้ามาและกลายเป็น “คณะรัฐศาสตร์และสังคมวิทยา (Facultad de ciencias políticas y sociología)” และได้เพิ่มสาขาวิชาสังคมวิทยาเข้ามาเป็นอีกแผนกหนึ่งด้วย ในช่วงนี้เองการศึกษารัฐศาสตร์ในสเปนก็ได้เริ่มมีการเชื่อมโยงและสัมพันธ์กับเทคนิคและวิธีการทางสังคมศาสตร์มากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด การเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษามหาวิทยาลัยในช่วงนี้ได้เปิดโอกาสให้คณะรัฐศาสตร์สามารถเพิ่ม

วิชาเฉพาะสาขามากขึ้นโดยเพิ่มการศึกษาระดับปริญญาโทจากเดิมหนึ่งปีเป็นสองปีและลดการศึกษาทั่วไปซึ่งมีลักษณะเป็นสหวิชาจากเดิม 4 ปีลงเหลือ 3 ปี

การศึกษารัฐศาสตร์ในประเทศสเปนปัจจุบันแม้จะมีการพัฒนาเป็นแขนงวิชาเฉพาะขึ้นเป็นทางการก็ตาม ในการศึกษาดังกล่าวก็ยังจำกัดอยู่แค่ในมหาวิทยาลัยแมดริดเพียงแห่งเดียวเท่านั้น ในสถาบันการศึกษาอื่น ๆ เช่นโรงเรียนการทูตแม้จะมีการเปิดสอนวิชาในสาขารัฐศาสตร์เป็นจำนวนหลายวิชาก็ตาม เนื้อหาการศึกษาจะเป็นการเน้นในสาขารัฐศาสตร์การต่างประเทศเป็นสำคัญ ในสถาบันอุดมศึกษาในจังหวัดอื่น ๆ การศึกษารัฐศาสตร์ยังขาดความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ในระดับปริญญาตรีและโทเนื้อหาวิชาทางรัฐศาสตร์จะสอดคล้องอยู่ในสาขาวิชานิติศาสตร์บ้าง สังคมวิทยาบ้าง และอักษรศาสตร์บ้าง ในระดับปริญญาเอกแม้มหาวิทยาลัยต่าง ๆ นอกเหนือจากมหาวิทยาลัยแมดริดจะมีเสนอสอนวิชาในสาขารัฐศาสตร์และรับพิจารณาวิทยานิพนธ์ที่ทำในหัวข้อทางรัฐศาสตร์ได้ก็ตาม ผู้สำเร็จจะถือว่าเป็นคณาจารย์ในสาขาอื่น ๆ โดยส่วนใหญ่จะเป็นในด้านกฎหมายดังเช่นที่เกิดขึ้นในประเทศฝรั่งเศส⁷

อิทธิพลของคณะนิติศาสตร์ในการศึกษารัฐศาสตร์

การศึกษานิติศาสตร์ทั้งในประเทศฝรั่งเศสและสเปนนั้นต่างก็ได้รับอิทธิพลการศึกษาแบบประเพณีมนุษยนิยมดั้งเดิม (Humanistic tradition) ซึ่งเน้นการศึกษากฎหมาย ประวัติศาสตร์และปรัชญาควบคู่กันไป ในสมัยที่มหาวิทยาลัยทั้งสองประเทศยังไม่มีสาขาวิชาเฉพาะทางรัฐศาสตร์ ขอบเขตการศึกษาของคณะนิติศาสตร์เองก็ได้ครอบคลุมวิชาในสาขาประวัติศาสตร์ ปรัชญา รัฐศาสตร์และสังคมวิทยาไว้ด้วย⁸ ซึ่งในระยะหลังแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงบ้างโดยหันมาเน้นการศึกษาเฉพาะสาขามากขึ้นก็ตาม มรดกดั้งเดิมดังกล่าวก็ยังคงทอดปรากฏอยู่จนถึงปัจจุบัน ลักษณะการศึกษาที่ครอบคลุมกว้างดังกล่าวมีผลในทางปฏิบัติสองประการคือ ในประการแรกทำให้คณะนิติศาสตร์ในปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นในประเทศฝรั่งเศสหรือสเปนต่างก็สามารถจัดหลักสูตรวิชาเฉพาะทางสาขารัฐศาสตร์ไว้เป็นส่วนหนึ่งในโครงสร้างของตนได้ และในประการที่สองในช่วงของการพัฒนาการศึกษาวิชารัฐศาสตร์ใหม่ ๆ บุคลากรผู้สอนส่วนใหญ่จะมาจากผู้สำเร็จในสาขานิติศาสตร์เกือบทั้งสิ้น

ผลดังกล่าวทั้งสองนี้เองเป็นสาเหตุสำคัญส่วนหนึ่งที่ทำให้สาขาวิชานิติศาสตร์ได้มีอิทธิพลเหนือสาขาวิชารัฐศาสตร์ในปัจจุบันไม่ว่าทั้งในประเทศฝรั่งเศสหรือสเปนและทำให้พัฒนาการของการศึกษารัฐศาสตร์ในสองประเทศนี้ก้าวไปอย่างไม่เร็วเท่าที่ควร

ในตอนปลายศตวรรษที่ 18 และโดยเฉพาะตั้งแต่สมัยโปเลียนเป็นต้นไปก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงระบบการศึกษาและการบริหารมหาวิทยาลัยในฝรั่งเศสและต่อมาในสเปน โดยรัฐได้เข้าไปมีส่วนในการบริหารโดยตรง เพื่อให้ภารกิจของมหาวิทยาลัยเป็นไปตามวัตถุประสงค์และนโยบายของรัฐบาล ในการปรับปรุงดังกล่าวทำให้บทบาทของคณะนิติศาสตร์เพิ่มมากขึ้น เพราะได้กลายเป็นแหล่งผลิตบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถสูงเพื่อไปทำหน้าที่เป็นข้าราชการของรัฐต่อไป⁹ ในปัจจุบันแม้ภารกิจดังกล่าวของคณะนิติศาสตร์จะลดน้อยลงไป แต่คณะนี้ก็ยังคงความสำคัญในวงข้าราชการทุกกระทรวงของทั้งสองประเทศ บทบาทในการผลิตและฝึกบุคลากรเพื่อไปทำงานเป็นข้าราชการและเป็นผู้บริหารในองค์กรทั้งภาครัฐบาลและเอกชนที่มีอยู่ของคณะนิติศาสตร์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันทำให้ความจำเป็นในการศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์ในสองประเทศดังกล่าวลดน้อยลง และยิ่งดูขอบเขตการศึกษาในคณะนิติศาสตร์ที่กว้างขวางถึงกับครอบคลุมหลายวิชาในสาขารัฐศาสตร์ด้วยแล้ว ความจำเป็นในการที่จะพัฒนาคณะหรือสาขาวิชารัฐศาสตร์ก็ยิ่งดูจำกัดขึ้น

นอกจากนี้จากการที่มหาวิทยาลัยทั้งในประเทศฝรั่งเศสและสเปนต่างก็เป็นองค์กรของรัฐและคณาจารย์ก็มีสถานะเป็นข้าราชการ การเมืองของระบบราชการก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่เป็นอุปสรรคขัดขวางการขยายตัวของศึกษารัฐศาสตร์ในสองประเทศนี้ ตรรกของ“จักรวรรดินิยมระบบราชการ (Bureaucratic imperialism)” ยังสามารถนำมาใช้อธิบายถึงการที่มีผู้ที่ไม่เห็นด้วยและต้านทานแนวโน้มที่จะขอแยกการศึกษารัฐศาสตร์ออกจากคณะนิติศาสตร์โดยเด็ดขาด อย่างไรก็ตาม トラบเท่าที่องค์กรบริหารชั้นสูงของมหาวิทยาลัยทั้งในประเทศฝรั่งเศสและสเปนยังประกอบด้วยนักนิติศาสตร์เป็นส่วนใหญ่เช่นทุกวันนี้¹⁰ โอกาสที่การศึกษารัฐศาสตร์จะขยายตัวแยกขาดจากคณะนิติศาสตร์เพื่อก่อตั้งเป็นคณะรัฐศาสตร์ของตนเองจึงดูริบหรี่มาก ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้นในประเทศฝรั่งเศสปัจจุบันจึงยังไม่มีสิ่งที่เรียกว่า“คณะรัฐศาสตร์” (แต่มี“สถาบันการศึกษาทางการเมือง”)¹¹ และในประเทศสเปนจะพบว่า มีคณะรัฐศาสตร์เพียงคณะเดียวคือที่ในมหาวิทยาลัยแมดริดเท่านั้น

ขอบข่ายและเนื้อหาของการศึกษารัฐศาสตร์

การศึกษารัฐศาสตร์ทั้งในประเทศฝรั่งเศสและสเปนต่างก็ได้รับอิทธิพลอันเป็นมรดกตกทอดมาจากอดีตสองประการด้วยกัน คือประการแรกลักษณะการศึกษาแบบสหวิชาตามแบบประเพณีนิยมโดยศึกษาวิชากฎหมาย ประวัติศาสตร์และปรัชญา ยังมีปรากฏอยู่คู่กับการศึกษาในสาขารัฐศาสตร์ ประการที่สอง วิชากฎหมายยังมีอิทธิพลต่อการศึกษารัฐศาสตร์อยู่มาก ไม่ว่าจะเป็นในด้านของขอบข่ายหรือเนื้อหาซึ่งจะพบได้จากข้อเท็จจริงที่ว่าหลักสูตรสาขาวิชารัฐศาสตร์ในสองประเทศนี้ยังประกอบด้วยวิชากฎหมายอยู่เป็นจำนวนหลายวิชา นอกจากนี้แนวการสอนแบบยึดหลักกฎหมายและสถาบัน (Legal-institutional Approach) ซึ่งเป็นแนววิธีการสอนของนักนิติศาสตร์ ก็ยังเป็นหลักการสอนในสาขารัฐศาสตร์ปัจจุบัน แม้ว่าความนิยมดังกล่าวจะมีแนวโน้มลดลงไปมากแล้วก็ตาม เกี่ยวกับบทบาทของนักนิติศาสตร์นี้แนวความคิดของนักนิติศาสตร์คนสำคัญเช่น Duguit, Hauriou และ Malberg¹² ซึ่งได้นำแนวทางสังคมนิยมการเมืองมาปรับเข้ากับวิชากฎหมาย นับว่ายังมีอิทธิพลต่อการศึกษารัฐศาสตร์จนถึงปัจจุบัน

ในประเทศฝรั่งเศสนั้นสถาบันอุดมศึกษาที่มีหลักสูตรการสอนวิชารัฐศาสตร์ในชั้นปริญญาตรี (Licence) จะมีอยู่ไม่กี่แห่งที่เก่าแก่และสำคัญที่สุดอันเป็นแบบฉบับสำหรับสถาบันที่จัดตั้งขึ้นในภายหลังคือ“สถาบันการศึกษาทางการเมืองแห่งกรุงปารีส” (Institut d'études politiques de Paris)

หลักสูตรการศึกษารัฐศาสตร์ของ“สถาบันการศึกษาทางการเมืองแห่งกรุงปารีส”¹³

หลักสูตรชั้นปริญญาตรี

ปีที่หนึ่ง ประกอบด้วยวิชาบังคับดังต่อไปนี้

- ประวัติศาสตร์การเมืองและสังคมโดยทั่วไป
- ประวัติความคิดทางการเมือง
- ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ
- หลักสูตรรัฐศาสตร์
- ภูมิศาสตร์เศรษฐกิจและประชากร
- หลักการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ 1
- ภาษาต่างประเทศหนึ่งภาษาโดยให้เลือกรจาก 6 ภาษาดังนี้คือเยอรมัน อังกฤษ สเปน อิตาลี รัสเซียและอาหรับ

แผนกวิชารัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์และสังคม

ปีที่สอง ประกอบด้วยวิชาบังคับดังต่อไปนี้

- การศึกษาเกี่ยวกับวิวัฒนาการทางการเมือง
 - สถาบันทางการเมืองในฝรั่งเศสและประเทศอื่น ๆ
 - ปัจจัยสังคมที่มีผลในทางการเมือง
 - นโยบายเศรษฐกิจของประเทศฝรั่งเศส
 - ทฤษฎีว่าด้วยปัญหาเศรษฐกิจในปัจจุบัน
 - สถิติ
 - คอมพิวเตอร์
 - ภาษาต่างประเทศหนึ่งภาษา
- นอกจากนี้นักศึกษายังต้องเลือกวิชาเรียนอีกอย่าง

ค่า 4 ถึง 8 วิชา

ปีที่สาม ประกอบด้วยกลุ่มวิชาบังคับสองกลุ่ม โดยในกลุ่มแรกจะมี 3 หมวดวิชาให้เลือกดังนี้คือ

1. หมวดวิชาประวัติศาสตร์สมัยปัจจุบันซึ่งประกอบด้วยวิชาบังคับดังต่อไปนี้คือ
 - การเมืองในฝรั่งเศสระหว่างค.ศ. 1870-1940
 - การเมืองในฝรั่งเศสตั้งแต่ค.ศ. 1940 เป็นต้นไป
 - ประวัติศาสตร์สังคมของฝรั่งเศสในศตวรรษที่ 20

2. หมวดวิชาสังคมวิทยาซึ่งประกอบด้วยวิชาบังคับดังต่อไปนี้คือ
 - หลักสังคมวิทยา
 - จิตวิทยาสังคมประยุกต์
 - สังคมวิทยาองค์กรและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
 - สังคมวิทยาเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์

3. หมวดวิชารัฐศาสตร์ซึ่งประกอบด้วยวิชาบังคับดังต่อไปนี้คือ

- ฝ่ายขวาและซ้ายในฝรั่งเศส
 - กลุ่มพรรคสังคมนิยมประชาธิปไตย
- ในกลุ่มที่สองจะมี 3 หมวดวิชาให้เลือกดังนี้คือ

1. หมวดวิชาการปกครองท้องถิ่นซึ่งประกอบด้วยวิชาบังคับดังต่อไปนี้คือ

- กฎหมายการปกครองท้องถิ่น
- การบริหารองค์กรท้องถิ่น
- เศรษฐศาสตร์เกี่ยวกับสภาพแวดล้อม

2. หมวดวิชาความสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งประกอบด้วยวิชาบังคับดังต่อไปนี้คือ

- สถาบันและนโยบายสังคม
- กฎหมายแรงงาน
- การบริหารบุคคล

3. หมวดวิชานิติศาสตร์ซึ่งประกอบด้วยวิชาบังคับดังต่อไปนี้คือ

- ปัญหาและวิวัฒนาการของสื่อมวลชน
- กฎหมายเกี่ยวกับสื่อมวลชน
- เศรษฐศาสตร์และการบริหารการเงินของสื่อมวลชน
- จิตวิทยาสังคม

นอกจากนี้ก็มีวิชาบังคับอีกหนึ่งวิชาคือภาษาต่างประเทศหนึ่งภาษาและวิชาเลือกอีกอย่างค่า 4 ถึง 8 วิชา

แผนกวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

ปีที่สอง ประกอบด้วยวิชาบังคับดังต่อไปนี้คือ

- ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองจนถึงปี 1968
- ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศตั้งแต่ปี 1968 จนถึงปัจจุบัน
- สังคมวิทยาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ
- ภูมิศาสตร์
- สถิติ
- ภาษาต่างประเทศ 2 ภาษา

วิชาบังคับที่อาจเลือกเรียนได้ในปีที่สองหรือปีที่สามก็ได้คือ

- หลักการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ 2
- นโยบายเศรษฐกิจของฝรั่งเศส
- ทฤษฎีว่าด้วยปัญหาสำคัญในปัจจุบัน

- ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ
- หลักกฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีเมือง
- กฎหมายเกี่ยวกับองค์การระหว่างประเทศ
- องค์การระหว่างประเทศในยุโรป

นอกจากนี้ยังมีวิชาเลือกอีกอย่างต่ำ 4 ถึง 7 วิชาที่อาจเลือกเรียนได้ในปีที่สองหรือที่สามก็ได้

ปีที่สาม ประกอบด้วยหมวดวิชาให้เลือก 3 หมวดคือ

1. หมวดวิชายุโรปศึกษา ซึ่งประกอบด้วยวิชาบังคับดังต่อไปนี้คือ
 - นโยบายเกี่ยวกับการรวมยุโรป
 - เศรษฐกิจและการรวมยุโรป
 - กฎหมายประชาคมยุโรป
 2. หมวดวิชาเกี่ยวกับประเทศโลกที่สาม ซึ่งประกอบด้วยวิชาบังคับดังต่อไปนี้คือ
 - ปัญหาเศรษฐกิจและการพัฒนาของโลกที่สาม
 - โลกที่สามในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ
 - ภูมิภาคศึกษา ซึ่งมีให้เลือกกระหว่างภูมิภาคดังต่อไปนี้คือละตินอเมริกา อาเซีย ตะวันออกกลางและแอฟริกา
 3. หมวดวิชาเศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศ ซึ่งประกอบด้วยวิชาบังคับดังต่อไปนี้คือ
 - เศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศ
 - กฎหมายเกี่ยวกับเศรษฐกิจระหว่างประเทศ
 - สัมมนาเกี่ยวกับบทบาทของบริษัทในความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ
- นอกจากนี้ยังมีบังคับเลือกเรียนภาษาต่างประเทศอีกสองภาษา

หลักสูตรชั้นปริญญาเอก(ประกาศนียบัตรเฉพาะสาขาทางรัฐศาสตร์)

- ประกอบด้วยวิชาบังคับดังต่อไปนี้คือ
- การวิเคราะห์เทคนิคการหยั่งเสียง
 - องค์การปกครอง
 - นโยบายสาธารณะ
 - นโยบายต่างประเทศ ทฤษฎีและแนววิธี
 - ประวัติความคิดทางการเมืองจากเดนิถึงสตาลิน
 - พฤติกรรมทางการเมือง

- สังคมวิทยาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
- เทคนิคการวิเคราะห์และการสัมภาษณ์
- สถิติ
- คอมพิวเตอร์

ในหลักสูตรชั้นปริญญาตรีซึ่งมีกำหนดระยะเวลาการศึกษาเป็นเวลาสามปีของ“สถาบันการศึกษาทางการเมืองแห่งกรุงปารีส”นี้ จะมีการแบ่งสาขาการศึกษาออกเป็น 4 สาขา คือ สาขาบริการสาธารณะซึ่งเน้นการศึกษาในด้านกฎหมายมหาชน สาขาบริหารธุรกิจ สาขาการเมือง เศรษฐศาสตร์ และสังคมซึ่งรวมเป็นสาขาวิชาเดียวกันและสาขาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ในสี่สาขาวิชาดังกล่าวนี้ที่จัดเข้าอยู่ในขอบข่ายการศึกษาทางรัฐศาสตร์จริง ๆ ก็มีเพียงสองสาขาหลังเท่านั้น

จากหลักสูตรดังกล่าวข้างต้น จะพบว่าการศึกษาในระดับปริญญาตรีทางรัฐศาสตร์นั้น การศึกษาทางประวัติศาสตร์ในลักษณะต่าง ๆ ไม่ว่าในทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมยังมีความสำคัญอยู่มาก ถึงกับจัดเป็นวิชาพื้นฐานบังคับในปีที่หนึ่งสำหรับนักศึกษาทุกสาขา

ในสาขาวิชาการเมือง เศรษฐศาสตร์และสังคมและสาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ลักษณะการศึกษาจะเป็นรูปแบบสหวิชาโดยเน้นความสำคัญของวิชาในสาขาเศรษฐศาสตร์เท่า ๆ กับทางรัฐศาสตร์ ในขณะที่วิชากฎหมายจะมีสอดแทรกอยู่ทุกปีและทุกสาขาวิชา นอกจากนี้แนวการสอนส่วนใหญ่ยังใช้แนวทางประวัติศาสตร์เป็นหลักใหญ่ สำหรับในสาขาวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ แนววิธีการสอนแบบยึดหลักกฎหมายและสถาบัน (Legal-institutional Approach) จะเห็นเด่นชัดในหลายวิชาเช่น หลักกฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีเมือง กฎหมายเกี่ยวกับองค์การระหว่างประเทศ องค์การระหว่างประเทศในยุโรปและ ฯลฯ

ที่น่าสังเกตก็คือการศึกษาทางสังคมวิทยาตลอดจนแนวการวิเคราะห์ทางสังคมศาสตร์ก็มีบทบาทสำคัญอยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะสำหรับสาขาวิชารัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์และสังคม ซึ่งมีบังคับวิชาสถิติและคอมพิวเตอร์ไว้ในหลักสูตรด้วย นอกจากนี้แนวการสอนโดยยึดหลักโครงสร้างและหน้าที่ (Structural-functional approach) ก็มีปรากฏอยู่ในหลายวิชา โดยเฉพาะในวิชาเลือกเช่น วิชา“ฝ่ายขวาและซ้ายในฝรั่งเศส”โดยมี Jean Charlot เป็นผู้สอน วิชา“ชนชั้นทางการเมืองในฝรั่งเศส”ของ Alain Duhamel และวิชา“พรรคการเมืองในระบบการเมืองตะวันตก”ของ Maurice Duverger

แนวการวิเคราะห์ทางสังคมศาสตร์และแนวการศึกษาแบบพฤติกรรมศาสตร์ในการศึกษารัฐศาสตร์ในประเทศฝรั่งเศสนั้น ความจริงเริ่มเป็นที่รู้จักกว้างขวางขึ้นตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1950 โดยเฉพาะนับตั้งแต่ศาสตราจารย์ Maurice Duverger ได้เขียนหนังสือ “พรรคการเมือง” อันลือชื่อขึ้นในปี 1951¹⁵ เป็นต้นมา อย่างไรก็ตาม ในทศวรรษ 1970 นี้เองก็อันนับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงระบบการศึกษาในปี 1974 เป็นต้นไป แนวทางวิเคราะห์อย่างเป็นวิทยาศาสตร์ก็ได้ถูกบรรจุเป็นวิชาในหลักสูตรสาขารัฐศาสตร์ไม่ว่าจะเป็นในระดับปริญญาตรี โทหรือเอก ในด้านนี้นับได้ว่า “สถาบันการศึกษาทางการเมืองแห่งกรุงปารีส” มีความก้าวหน้ามากกว่ามหาวิทยาลัยต่าง ๆ (ดูหลักสูตรปริญญาเอกของสถาบันนี้ ดังกล่าวมาแล้วประกอบ) ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะความจำเป็นในทางปฏิบัติของสถาบันที่มีวัตถุประสงค์ที่จะผลิตนักบริหารเพื่อป้อนให้แก่องค์กรทั้งภาครัฐบาลและภาคเอกชนส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งเกิดจากลักษณะการบริหารที่เป็นรูปองค์กรอิสระจากมหาวิทยาลัยของสถาบันแห่งนี้ ซึ่งช่วยลดอิทธิพลการศึกษาแบบนักนิติศาสตร์ลงไปได้บ้าง สำหรับในมหาวิทยาลัยที่เปิดสอนสาขารัฐศาสตร์ในชั้นปริญญาโทและเอกซึ่งจัดขึ้นภายในโครงสร้างของคณะนิติศาสตร์นั้น ความแพร่หลายของแนวการวิเคราะห์ทางสังคมศาสตร์ ยังนับว่าไม่แพร่หลายมากนัก อิทธิพลของการศึกษาในแนวทางประวัติศาสตร์และกฎหมายยังมีปรากฏอยู่อย่างเด่นชัดแม้จะมีแนวโน้มลดลงนับตั้งแต่ปี 1974 เป็นต้นมาก็ตาม (ดูหลักสูตรการศึกษารัฐศาสตร์ของมหาวิทยาลัยปารีส 2 ดังต่อไปนี้เป็นตัวอย่าง)

หลักสูตรสาขารัฐศาสตร์ของมหาวิทยาลัยปารีส 2 ปริญญาโท¹⁶ ประกอบด้วยวิชาบังคับดังต่อไปนี้

- กฎหมายรัฐธรรมนูญและสถาบันการเมืองเปรียบเทียบ
 - ปัญหาการเมืองในปัจจุบัน
 - ประวัติความคิดทางการเมือง 1 และ 2
 - วิเคราะห์ทางการเมืองและสังคมศาสตร์
 - องค์การระหว่างประเทศในยุโรป
 - การเมืองในประเทศฝรั่งเศสและประเทศอื่น ๆ
- นักศึกษาจะต้องเลือกสามวิชาจากวิชาดังต่อไปนี้คือ
- กฎหมายปกครองเปรียบเทียบ
 - กฎหมายเกี่ยวกับธุรกิจน้ำมัน
 - กฎหมายมหาชนเกี่ยวกับเศรษฐกิจ
 - การบริการสาธารณะ
 - ระบบกฎหมายในปัจจุบัน
 - วิธีพิจารณาข้อขัดแย้งในกฎหมายปกครอง
 - ประวัติความคิดทางเศรษฐศาสตร์
 - ระบอบการเมืองในประเทศสังคมนิยม
 - กฎหมายปกครองและการบริหาร
 - สังคมวิทยาเกี่ยวกับองค์กร

- ประวัติสังคมวิทยาเกี่ยวกับกฎหมาย
- ระบบเศรษฐกิจเปรียบเทียบ
- ทฤษฎีเกี่ยวกับรัฐ
- การเมืองในประเทศโลกที่สาม

ปริญญาเอก(หลักสูตรประกาศนียบัตรเฉพาะสาขาทางรัฐศาสตร์ - D.E.A.)¹⁷

นักศึกษาจะต้องเลือกเรียนและเข้าสัมมนาในหัวข้อวิชาดังต่อไปนี้สองหัวข้อคือ

- กฎหมายรัฐธรรมนูญพิสดาร
- สถาบันการเมืองในประเทศฝรั่งเศสและประเทศอื่น ๆ
- ประวัติความคิดทางการเมือง
- ความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างประเทศ
- สังคมวิทยาการเมือง

นอกจากนี้นักศึกษาจะต้องเข้าร่วมสัมมนาโดยเลือกจากหัวข้อดังต่อไปนี้หนึ่งหัวข้อคือ

- กฎหมายเกี่ยวกับรัฐภายในประเทศฝรั่งเศสและประเทศอื่น ๆ
- การคลัง
- ประวัติสถาบันและระบอบการเมืองสมัยปัจจุบัน
- วิเคราะห์ทางการเมือง
- องค์การระหว่างประเทศและการทูตแบบหลายฝ่าย
- การปกครอง

นอกจากความสำคัญของการศึกษาวิชากฎหมายในหลักสูตรวิชารัฐศาสตร์ในชั้นปริญญาโทและเอกในมหาวิทยาลัยฝรั่งเศสแล้ว สิ่งที่น่าสังเกตอีกประการหนึ่งก็คือการเสนอวิชาให้เลือกซึ่งแม้จะมีไม่มากเท่ากับในระบบอเมริกา แต่ก็ถือเป็นการเปลี่ยนแปลงในระบบการศึกษาในมหาวิทยาลัยประเทศฝรั่งเศสนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1974 เป็นต้นมาเพราะก่อนหน้านี้วิชาให้เลือกจะมีจำกัดมาก

สำหรับในประเทศสเปนนั้นสถาบันอุดมศึกษาที่มีหลักสูตรการศึกษารัฐศาสตร์ในชั้นปริญญาตรี โทและเอกนั้นจะมีอยู่ที่มหาวิทยาลัยแมดริดเพียงแห่งเดียว แม้ว่าวิชาทางรัฐศาสตร์บางวิชาหรือสาขาวิชาโดยเฉพาะการปกครองและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจะมีแยกสอนกันตามคณะนิติศาสตร์บ้าง คณะสังคมวิทยาบ้างทั้งในมหาวิทยาลัยของรัฐและเอกชน แต่ก็มิได้ดำเนินการสอนเป็นแบบสาขาวิชาเฉพาะทางรัฐศาสตร์

หลักสูตรการศึกษารัฐศาสตร์ของคณะรัฐศาสตร์และสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยแมดริด

หลักสูตรชั้นปริญญาตรีและโท (หลักสูตรเก่าคือก่อนปีค.ศ. 1974)¹⁸

ปีที่หนึ่ง ประกอบด้วยวิชาบังคับดังต่อไปนี้คือ

- ปรัชญาพื้นฐาน
- ปรัชญาสังคม
- หลักกฎหมายทั่วไป
- เศรษฐศาสตร์ทั่วไป
- ภูมิศาสตร์ประชากร
- ประวัติศาสตร์การเมืองสมัยใหม่

ปีที่สอง ประกอบด้วยวิชาบังคับดังต่อไปนี้คือ

- ประวัติความคิดทางการเมือง
- ทฤษฎีเกี่ยวกับรัฐ
- ประวัติศาสตร์การเมืองสมัยปัจจุบัน
- กฎหมายอาญา
- โครงสร้างทางเศรษฐกิจ
- สังคมวิทยา 1

ปีที่สาม ประกอบด้วยวิชาบังคับดังต่อไปนี้คือ

- สังคมวิทยา 2
- ระบบขององค์การการเมืองในปัจจุบัน
- หลักการปกครองและทฤษฎีเกี่ยวกับกฎหมายปกครอง
- นโยบายสังคม
- นโยบายเศรษฐกิจ
- กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ
- กฎหมายว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับศาสนจักร

ปีที่สี่ ประกอบด้วยวิชาบังคับดังต่อไปนี้คือ

- การคลัง
- กฎหมายแรงงานและสถาบันประกันสังคม
- องค์การบริหารและการบริการสาธารณะ
- กฎหมายเกี่ยวกับเศรษฐกิจและการค้า
- กฎหมายรัฐธรรมนูญสเปนและทฤษฎีว่าด้วยขบวนการแห่งชาติ

ปีที่ห้า

- ประวัติความคิดทางการเมืองของสเปน
- ประวัติสถาบันทางการเมืองและปกครองของสเปน
- มีสาขาวิชาเฉพาะให้เลือกทั้งหมดสี่สาขาคือ สาขาปกครอง สาขาการศึกษาสังคม สาขาการต่างประเทศและสาขาละตินอเมริกาศึกษา ในที่นี้จะให้รายละเอียดเฉพาะสาขาการต่างประเทศเท่านั้นเพราะในสาขاپกครองเนื้อหาวิชาเป็นการศึกษาในแง่กฎหมายมากกว่า ในด้านสาขาการศึกษาสังคมก็มีเนื้อหาไม่ตรงกับสาขารัฐศาสตร์เท่าไร ส่วนสาขาละตินอเมริกาศึกษาที่เป็นลักษณะภูมิภาคศึกษา รายละเอียดวิชาบังคับในสาขาการต่างประเทศคือ
- กฎหมายระหว่างประเทศคตินุคคล
- ประวัติความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและนโยบายต่างประเทศของสเปน
- องค์การระหว่างประเทศ
- ประวัติความคิดทางการเมืองเกี่ยวกับกฎหมายระหว่างประเทศ
- กฎหมายการทูตและกฎหมายกงสุล
- เศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศ

หลักสูตรชั้นปริญญาตรีและโทที่เริ่มใช้ในปี 1974 จนถึงปัจจุบัน¹⁹

ปริญญาตรี

ปีที่หนึ่ง ประกอบด้วยวิชาบังคับดังต่อไปนี้คือ

- หลักรัฐศาสตร์
- สังคมวิทยาทั่วไป
- เศรษฐศาสตร์
- สถิติประยุกต์ใช้ในสังคมศาสตร์
- ปรัชญาและวิธีการทางสังคมศาสตร์
- ประวัติศาสตร์ทางการเมืองและสังคมสมัยใหม่และสมัยปัจจุบัน

ปีที่สอง ประกอบด้วยวิชาบังคับดังต่อไปนี้คือ

- เทคนิคในการวิเคราะห์ทางสังคม
- ประวัติความคิดทางการเมือง
- โครงสร้างทางเศรษฐกิจ
- ทฤษฎีว่าด้วยรัฐ
- สถาบันในกฎหมายบุคคล
- ภูมิศาสตร์ประชากร

ปีที่สาม ประกอบด้วยวิชาบังคับดังต่อไปนี้คือ

- หลักการปกครอง
- โครงสร้างทางสังคมปัจจุบัน
- ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ
- ระบบองค์กรทางการเมืองสมัยปัจจุบัน
- กฎหมายแรงงาน
- กฎหมายปกครอง

ปริญญาโท

มีสาขาวิชาเฉพาะให้เลือกหกสาขาคือสาขารัฐศาสตร์ สาขาการต่างประเทศ สาขาสังคมและแรงงานศึกษา สาขาสังคมวิทยา การเมือง สาขาปกครอง และสาขาละตินอเมริกาศึกษา

สาขารัฐศาสตร์

ปีที่สี่ ประกอบด้วยวิชาบังคับ 3 วิชาคือ

- ประวัติความคิดทางการเมืองและสังคมของสเปน
- กฎหมายรัฐธรรมนูญสเปน
- พฤติกรรมทางการเมือง พรรคการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์และวิชาเลือกอีกสองวิชา

ปีที่ห้า ประกอบด้วยวิชาบังคับ 4 วิชาคือ

- ทฤษฎีทางการเมือง
- ระบบและวิธีการเลือกตั้งทางการเมือง
- ประวัติสถาบันทางการเมืองและปกครองในสเปน และวิชาเลือกอีกหนึ่งวิชา

สาขาการต่างประเทศ

ปีที่สี่ ประกอบด้วยวิชาบังคับ 3 วิชาคือ

- กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีเมือง
- กฎหมายว่าด้วยสัมพันธระหว่างรัฐและศาสนจักร
- เศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศ และวิชาเลือกอีกสองวิชา

ปีที่ห้า ประกอบด้วยวิชาบังคับ 3 วิชาคือ

- ประวัติความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ
- กฎหมายการทูตและกฎหมายกงสุล
- องค์การระหว่างประเทศ และวิชาเลือกอีกสองวิชา

สาขาสังคมวิทยาการเมือง

ปีที่สี่ ประกอบด้วยวิชาบังคับ 3 วิชาคือ

- พฤติกรรมทางการเมือง พรรคการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์
- องค์การทางการเมืองและระบบราชการ
- การทำให้ทันสมัย ข้อขัดแย้งและพัฒนาทางการเมือง

และวิชาเลือกอีก 2 วิชา

ปีที่ห้า ประกอบด้วยวิชาบังคับ 3 วิชาคือ

- สังคมวิทยาเกี่ยวกับการเลือกตั้ง
- ทฤษฎีว่าด้วยทัศนคติและความคิดเห็นของประชาชน
- อุดมการณ์ทางการเมืองปัจจุบัน

และวิชาเลือกอีก 2 วิชา

ก่อนปี ค.ศ. 1974 การศึกษารัฐศาสตร์ในสเปนประกอบด้วยสาขาวิชาใหญ่ ๆ 4 สาขาด้วยกันคือ สาขาปกครองภายใน สาขานโยบายสังคมและแรงงาน สาขาการต่างประเทศและสาขาละตินอเมริกาศึกษา ลักษณะการแบ่งสาขาจึงแตกต่างจากในประเทศอเมริกาซึ่งมีการแยกเป็น 6 สาขาใหญ่คือ ปรังษญาการเมือง กฎหมายมหาชน การปกครองภายในประเทศ รัฐประศาสนศาสตร์ การปกครองเปรียบเทียบ และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ในระบบสเปนซึ่งรวมทั้งของฝรั่งเศสด้วยวิชาต่าง ๆ ซึ่งศึกษาอยู่ในสาขาปรังษญาการเมืองและการเมืองเปรียบเทียบจะจัดเป็นวิชาบังคับพื้นฐาน ส่วนวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับรัฐประศาสนศาสตร์จะจัดเข้าในสาขาการปกครองภายใน

ในหลักสูตรใหม่ภายหลังปี 1974 ได้เพิ่มสาขาวิชาใหญ่อีก 2 สาขารวมเป็นหกสาขา สาขาที่เพิ่มขึ้นนี้คือสาขารัฐศาสตร์ ซึ่งรวมวิชาพื้นฐานทางรัฐศาสตร์ ปรังษญาการเมือง ระบบการเลือกตั้งและพฤติกรรมการเลือกตั้งไว้ด้วยกัน และสาขาสังคมวิทยาการเมืองซึ่งศึกษาถึงพฤติกรรมทางการเมือง การพัฒนาทางการเมือง ตลอดจนอุดมการณ์ทางการเมืองเข้าด้วยกัน

จะเห็นได้ว่าลักษณะการศึกษารัฐศาสตร์ในสเปนตั้งแต่ปี 1974 มีการพัฒนาแตกต่างจากระยะก่อนหน้านี้นี้หลายประการด้วยกันคือ

ประการแรก มีการเพิ่มลักษณะการศึกษาเฉพาะสาขารวมขึ้นทั้งในแง่เนื้อหาและระยะเวลาโดยเพิ่มการศึกษาระดับปริญญาโทซึ่งเป็นระดับการศึกษาเฉพาะสาขาจากหนึ่งปีเป็นสองปี และการศึกษาพื้นฐานอย่างกว้าง ๆ จากเดิมสี่ปีเหลือเพียงสามปี

ประการที่สอง ตั้งแต่ปี 1974 เป็นต้นไปเนื้อหาการศึกษาใน

ทางประวัติศาสตร์และกฎหมายได้ลดลง จะเห็นได้ว่าวิชาที่ถูกตัดไปส่วนใหญ่ในชั้นปริญญาตรีคือวิชาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และกฎหมาย

ประการที่สาม หลักสูตรใหม่มีการเพิ่มความสำคัญกับการศึกษาทางพฤติกรรมศาสตร์และเทคนิคการวิเคราะห์ทางสังคมศาสตร์มากขึ้น

และประการที่สี่ การศึกษาในระบบใหม่มีการลดวิชาบังคับลงและไปเพิ่มวิชาเลือกมากขึ้นแต่ก็ยังคงเป็นการเพิ่มในลักษณะจำกัดมากคือหนึ่งถึงสองวิชาในปีที่สี่และปีที่ห้าเท่านั้น

ขอบข่ายและเนื้อหาการศึกษาวิชารัฐศาสตร์ในประเทศสเปนโดยทั่วไปตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงหลายครั้ง โดยเฉพาะครั้งหลังสุดคือเมื่อปีค.ศ. 1974 ก็คงลักษณะร่วมกันหลายประการ ที่สำคัญที่สุดก็คือลักษณะการศึกษาแบบสหวิชา ความสำคัญของวิชาปรัชญาการเมืองและกฎหมาย

ในด้านวิธีการสอนนั้นในขณะที่หลักสูตรก่อนปี 1974 จะเน้นการศึกษาในแง่กฎหมายและสถาบัน (Legal-institutional Approach) หลักสูตรใหม่จะให้ความสำคัญกับการศึกษาการพัฒนาการเมือง โครงสร้างและหน้าที่ตลอดจนการวิเคราะห์ในแง่ระบบมากขึ้น

สำหรับการศึกษาในระดับปริญญาเอกนั้น ลักษณะการศึกษาจะเป็นระบบวิชาเลือกทั้งหมดกล่าวคือในแต่ละปี จะมีการเสนอวิชาสอนนับสิบ ๆ วิชาซึ่งนักศึกษามีสิทธิเลือกเรียนได้หกวิชาในระบบเสรีดังกล่าวนี้การเน้นการศึกษาเฉพาะสาขาจึงขึ้นอยู่กับดุลยพินิจของนักศึกษาเป็นเกณฑ์

บทสรุป

ในปัจจุบันแม้ว่าการศึกษารัฐศาสตร์ในประเทศฝรั่งเศสและสเปนจะมีการเปลี่ยนแปลงโดยรับอิทธิพลการศึกษาทางพฤติกรรมศาสตร์จากอเมริกามากขึ้นกว่าเดิมก็ตาม ขอบข่าย เนื้อหาและวิธีการสอนส่วนใหญ่ยังคงยึดแบบฉบับดั้งเดิมอันเป็นมรดกตกทอดมาตั้งแต่อดีต ความนิยมในการศึกษาแบบสหวิชาที่ดี ความสำคัญของวิชากฎหมายที่ดี และแนวการสอนที่ยึดกฎหมายและสถาบันที่ดีในสายตาของนักรัฐศาสตร์เป็นจำนวนมากในยุโรปตะวันตกและในหลายประเทศยุโรปตะวันตกและออกเป็นผลจากความเหมาะสมทางปฏิบัติ ความเป็นเอกลักษณ์ของตนเองและความเอื้ออำนาจจากระบบการศึกษาที่เป็นอยู่

ในด้านของความเหมาะสมในทางปฏิบัตินั้นเกิดจากวิธีการคัดเลือกข้าราชการในระดับต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นข้าราชการกลางทุกกระทรวงหรือข้าราชการระดับท้องถิ่น ข้อสอบคัดเลือกจะประกอบด้วยหัวข้อกฎหมายเป็นจำนวนมาก แม้ในองค์การเอกชนบางแห่งก็ยังมี การสอบคัดเลือกในลักษณะเช่นนี้ การศึกษากฎหมายจึงกลายเป็นสิ่งจำเป็นในทางวิชาชีพโดยเฉพาะผู้ที่คิดจะเป็นข้าราชการ

ในด้านของความเป็นเอกลักษณ์ของตนเองนั้น สะท้อนจากความรู้สึกชาตินิยมของนักวิชาการในประเทศเหล่านี้ ความภูมิใจกับระบบของตนเองก็ดี ความรู้สึกที่ว่าระบบการสอนและขอบข่ายการสอนของตนนั้นมีสาระประโยชน์ในด้านการศึกษารัฐศาสตร์ ในอีกแง่หนึ่งทำให้โอกาสที่อิทธิพลจากอเมริกาหรือการสั่งเข้าทางวิชาการเป็นเรื่องที่ยอมรับได้ยาก อย่างมากก็จะเป็นการปรับบางส่วนเพื่อใช้ปรับปรุงระบบเก่าของตนให้ดีขึ้นเท่านั้น

ในประการสุดท้ายความเอื้ออำนาจจากระบบการศึกษาที่เป็นอยู่ทั้งในอดีตและปัจจุบันก็มีส่วนทำให้วิธีการ ขอบข่ายและเนื้อหาการสอนสามารถคงสภาพเดิมได้โดยไม่เกิดความล้าหลังในวิชาชีพได้ ระบบการศึกษาที่เน้นการค้นคว้าด้วยตนเองเป็นสำคัญ ความพร้อมของห้องสมุด ความหลากหลายของตำราและงานวิจัย ตลอดจนงานแปลทางวิชาการสำคัญทั่วโลกทำให้คณาจารย์และนักศึกษาสามารถติดตามการเคลื่อนไหวและทฤษฎีใหม่ ๆ ทางการเมืองได้ตลอดเวลาโดยไม่จำเป็นต้องทำเป็นวิชาบังคับในหลักสูตรการสอน วิธีการดังกล่าวสามารถทำให้ยุโรปตะวันตกสามารถคงเอกลักษณ์ทางการศึกษาของตนได้โดยไม่ละเลยต่อการเคลื่อนไหวใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในซีกโลกส่วนอื่น

การมองในลักษณะนี้จะทำให้เข้าใจได้ว่าความพยายามที่นักรัฐศาสตร์จะฉีกนอกรอกจากกรอบของนักนิติศาสตร์เป็นการต่อสู้ในด้านรูปแบบมากกว่าในด้านเนื้อหา เป็นการต่อสู้ในทางการเมืองภายในองค์กรมากกว่าความคิดที่จะเปลี่ยนขอบข่ายและสาระสำคัญของการศึกษาวิชารัฐศาสตร์ในปัจจุบัน จะผิดหรือถูกอย่างไรการศึกษารัฐศาสตร์ในประเทศฝรั่งเศสและสเปนจึงยังเป็นภาพสะท้อนอดีตอันรุ่งเรืองของสองประเทศนี้●

เชิงอรรถ

1. ดู Guide de l'Etudiant Etranger, 1983-1984 หน้า 12 และ 24
2. ได้แก่มหาวิทยาลัย Bordeaux I, Lyon II, Strasbourg III, Toulouse I, Aix-en-Provence, Marseille III, Grenoble II, Montpellier I, Nancy II, Paris I, II, VII, IX และ X
3. ในประเทศฝรั่งเศส แขนงวิชานิติศาสตร์และเศรษฐศาสตร์มักจะรวมกันอยู่ในคณะเดียวกันโดยเรียกชื่อคณะว่า“คณะนิติศาสตร์และเศรษฐศาสตร์” (Faculté de Droit et Sciences Economiques)
4. ดู François G. Dreyfus, Political Science in France, **Government and Opposition**, Vol 17 No. 4, Autumn 1982 หน้า 430
5. คือมหาวิทยาลัยปารีส 1, 2, 8, 9 และ 10 และ “สถาบันการศึกษาทางการเมืองแห่งกรุงปารีส” รวม 6 แห่ง
6. ก่อนปีค.ศ. 1974 การศึกษาในระดับอุดมศึกษาแบ่งเป็น 2 ระดับคือระดับแรกซึ่งรวมปริญญาตรีและโทเข้าด้วยกัน (Licenciatura) โดยมีระยะเวลาศึกษาทั้งสิ้น 5 ปีและระดับที่สองคือระดับปริญญาเอก (Doctorado) ซึ่งแบ่งเป็นการศึกษาในชั้นเรียนหนึ่งปีและระยะเวลาเขียนวิทยานิพนธ์อย่างต่ำอีกสองปี ให้ดูหนังสือ Universidad Complutense de Madrid, Guia del Curso 1971 - 1972 หน้า 389 และ 411
7. ในประเทศอิตาลีและปอร์ตุเกสก็มีลักษณะอย่างเดียวกัน
8. ดู W.J.M. Mackenzie, **The Study of Political Science Today**, London: Macmillan, -1971 หน้า 33-37
9. เพิ่งอ้าง หน้า 35
10. François G. Dreyfus, อ้างแล้ว หน้า 433
11. วัตถุประสงค์ของการศึกษาใน“สถาบันการศึกษาทางการเมือง”ก็คือผลิตนักบริหารให้แก่องค์กรของรัฐและเอกชน มิใช่เพื่อผลิตนักวิชาการเฉพาะสาขาทางรัฐศาสตร์ ซึ่งอาจถือเป็นวัตถุประสงค์ของคณะรัฐศาสตร์โดยทั่วไป
12. ดู Jean Pierre Cot and Jean Pierre Mounin, **Pour Une Sociologie Politique**, Seuil, Paris, Tome 1 หน้า 12
13. Fondation Nationale des sciences Politiques, **Institut d'Études Politiques de Paris**, 1982-1983 หน้า 60-149 และหน้า 289
14. **Institut d'Études Politiques de Paris**, อ้างแล้ว หน้า 195, 202 และหน้า 204
15. ดู Jean Pierre Cot and Jean Pierre Mounin, อ้างแล้ว หน้า 12
16. ดู Maîtrise, Université de Droit, d'Économie et de Sciences Sociales, Paris II หน้า 28-29
17. Le Troisième Cycle en Science Politique, Université de Paris II, หน้า 44-45
18. Guia de la Universidad de Madrid, Curso 1967-68 หน้า 410-413
19. Los Estudios de Políticas y Sociología, Fundación Universidad-Empresa, 1981, หน้า 23-28